

E-ISSN : 3023-4417

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Article Type : Research Article

Yıl: 2024 Sayı: 2

Yayın Tarihi/Date Published: 15.04.2024

Geliş Tarihi/Date Received : 01.02.2024

Kabul Tarihi/Date Accepted : 18.03.2024

Year: 2024 Issue: 2

Takiyyüddîn es-Sübkî'nin Hayatı, İlmî Şahsiyeti ve Eserleri

Life, Scholarly Character, and Works of Taqī al-dīn al-Subkī

Rıdvan Karaman

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, İslâm Hukuku Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi
Sakarya University, Institute of Social Sciences, Master's Student
rdvnkrmn37@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1879-493X>

Atıf/Citation

Karaman, Rıdvan. "Takiyyüddîn es-Sübkî'nin Hayatı, İlmî Şahsiyeti ve Eserleri". *Nous Academy Journal* 2(2024), 27-48. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10973066>

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

İntihal/ Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate and no plagiarism detected.

Araştırma & Yayın Etiği/Research & Publication Ethics

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir. Yayın etiği ihlalleri yazarın sorumluluğundadır.

This article has been reviewed by at least two referees. Violations of publication ethics are the responsibility of the author(s).

Öz

Takiyyüddîn es-Sübki (ö. 756/1355), Türk-Memlûklü vatanında yaşamış, devrin birçok hâdisesine şahit olmuş; kendinden sonra oğlu Tâcüddîn es-Sübki gibi büyük ilim adamları yetiştirmiştir. O, yaşadığı dönemde kendisine her yönüyle hüsn-ü şahâdette bulunulan; fıkıh, hadis, kalam, tefsir, kıraat, lugât gibi İslâmî ilimlerin farklı alanlarında eserler vermiş ve aklî ilimler de hâiz önemli bir Şâfiî âlimidir. Fakat onun asıl ihtisas alanı usûl-i fıkıh ve furû-i fıkıh ilmi olup aynı zamanda müçtehidir. Sübki, usûl ve furû-i fıkıh ilminde yaptığı çalışmalarla gelecek nesillere öncü olmuştur. Kahire ve Dimaşk gibi önemli ilim merkezlerinin farklı medreselerinde müderrislik yaparak birçok âlim yetiştirmiştir. Aynı zamanda devlet yönetiminin kademelerinde görevlendirilmiş ve dönemin ilmiye sınıfının en üst makamı olan Kâdılkudât (baş hâkim) mertebesine kadar yükseltilmiştir. Bu çalışmada, İslâm hukuku ve tarihinin parlak bir döneminde yaşayan ve kendisinden sonra gelen ilim ehli üzerinde müthiş etkiler bırakan Sübki'nin hayatı, ilmî kişiliği, hocaları, öğrencileri ve eserleri tanıtılmaya çalışmış, bununla birlikte yaşadığı dönemde çağdaş âlimlerin onun hakkında söylediklerine, yazdıklarına ve hatıralarına yer verilmiştir. Sübki'nin mezhepte müçtehid bir fakih olması ve Şâfiî mezhebi içindeki otoriter konumundan dolayı mezhebine muhalif/muvafık yaptığı içtihadlar da serdedilmiştir. Böylesine kıymetli bir âlim hakkında kapsamlı bir akademik çalışma söz konusu olmadığı için bu makalemizle onun hayatına ışık tutmak gayesindeyiz.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Takiyyüddîn es-Sübki, Fıkıh, Usûl, Hadis, Memlûklü

Abstract

Taqî al-dîn al-Subkî (d. 756/1355), lived in the Turkish-Mamluk homeland and witnessed many events in that period; after him, he raised great scholars such as his son Taqî al-dîn al-Subkî, who was an important Shâfiî scholar. He had worked in different fields of Islamic sciences such as fiqh, hadith, kalam, tafsir, qiraat, lugat and had also had intellectual sciences. However, his main area of specialization was the science of usûl al-fiqh and furû al-fiqh, and he was also a mujtahid. Al-Subkî's has been a pioneer for future generations with his studies in usûl and furû al-fiqh. He trained many scholars by working as a teacher in different madrasahs of important centers of knowledge such as Cairo and Damascus. At the same time, he was appointed to the levels of the state administration and was promoted to the rank of chief qâdis (chief judge), which was the highest authority of the scientific class of that period. In this study, al-Subkî's life and his scientific personality, teachers, students and works of al-Subkî's, who lived in a brilliant period of Islamic law and history where his works were introduced which had a great impact on the scholars who came after him. In addition, what scholars who were contemporaries of al-Subkî's said about him, what they wrote about him, and their memories are included. Due to al-Subkî's position as a mujtahid jurist within the sect and his authoritative position within the Shâfiî sect, his jurisprudence in opposition to or confirmation of his sect has also been presented. This article is a biography of Taqî al-dîn al-Subkî, who was born in 683/1284, died in 756/1355 and lived for seventy-one years. He is a member of the "Subkiyya" family, which has historically produced a large number of scientist and scholars from grandpa to grandson. This will become clear to everyone who examines the lives of his father and his kids. With his father, he began his education at an early age. Since he started his education at a young age with his father, his first teacher was his father. His enthusiasm for reading and learning became more and more evident as he grew older. He made his first journey of knowledge from his native village of Subkulabîd to Cairo, the

capital of the Turkish Mamluk Sultanate. Cairo stood as the caliphate's capital and the scientific hub of the Islamic world in 650/1252. A lot of scholars were forced to relocate to Cairo after the Mongols invaded and persecuted Baghdad. The most potent Islamic State of the time, the Turkish Mamluks, served as a roof over the Islamic globe. Throughout his education, he studied in many madrasahs and received knowledge from Sayf al-dîn al-Āmidî and many other instructors, and he learned rational and narrative sciences such as fiqh, hadith, tafsir, kalam, mysticism, usûl, and logic. His mental faculties were so robust that he had no trouble memorizing the texts he read. In our essay, we've shown instances of this. After completing his education, he received authorization to teach knowledge and educate students. In fact, his scholarly level rose to such an extent that he became a mujtahid, the authority of fatwa in the Shāfi'î madhhab. Having knowledge of his standing, the state elders appointed him to a high-ranking state position, such qād al-qudāt. Furthermore, he trained numerous scholars in madrasahs of significant importance in Islamic history and was bestowed with the chair of knowledge in numerous madrasahs, including the Shamiyya Madrasah. One of the most important of these scholars he trained was his own son, Taj al-dîn al-Subkî. Describing this incident with the aphorism "a son sees his father ride a horse, a daughter sees her mother set the table" would be quite appropriate. He lived a modest life free from fame and arrogance, even though he was highly knowledgeable and was recognized and heard by leaders and the country at large. From our perspective, his current status can be attributed to the sincere application of the knowledge he acquired to his life. In light of all of this, the fact that this al-Subkî's the subject of our inquiry in 2024 is among the most obvious signs that al-Subkî's has accomplished a great lot. Even to this day, experts continue to read and analyze hundreds of his writings with great attention. His life philosophy was to live simply and without ostentation. A scholar who committed his life to learning, teaching, and knowledge, he passed away in Cairo in 756/1355. At his funeral, thousands of his loved ones gathered in what could be described as a stampede, sending him off in prayer to the hereafter. Those who read the topics we have summarized here and those we will mention in our article, such as his life, his family, his education, his teachers, his students, his legal and administrative duties, his death, his competence in Islamic sciences, his works, the opinions of his contemporaries about him, excerpts from his life, and his jurisprudence will have a detailed knowledge about Taqî al-dîn al-Subkî.

Keywords: Islamic Law, Taqî al-dîn al-Subkî, Fiqh, Methodology, Hadith, Mamluk.

Giriş

Doğu Asya'dan Orta Doğu'ya binlerce askerle yürüyen İlhanlı Moğollar'ı,¹ yine Batı ve Güney Avrupa'dan Orta Doğu'ya harekete geçen irili ufaklı Haçlı kuvvetleri arasında kalan Türk Memlüklü Devleti'nin² içinde yetişen bir âlim: Takiyyüddîn es-Sübkî.

Takiyyüddîn es-Sübkî'nin (ö. 756/1355) yaşadığı devirler dış siyasette Memlüklü Devleti'nin (m. 1250-1517) mezkûr mihraklarla olan dış kuvvetlerle mücadele içinde geçmiş, Memlükler bu çalkantılı dönemde İslâm âlimleri için ülke içinde sakin bir liman oluşturmaya gayret etmişlerdir. Her yönüyle bu mümkün olmasa da yüksek oranda bunu başarmışlar ve faydalı sonuçlar da almışlardır. İç siyasi arena da ise istikrarsızlıklar baş gösterse de belli dönemlerde bu durum en aza indirilmeye çalışılmış, zaman zaman ülke içinde zuhur eden isyancılara müsaade edilmemiş, şartlar dâhilinde refah sağlanmaya çalışılmıştır. Bunun yanında bürokrasi kanadında dönem dönem uygulanan siyasi politikalar ve ortaya çıkan haksızlıklardan ötürü bu hâdiseler halk nezdinde tepkiyle karşılanmıştır. Fakat kuvvetli bir merkezi otoriteye sahip olan Memlükler'de baş gösteren iç karışıklıklar pek ses getirememiş süratli bir şekilde bu karışıklıklara karşı önlemler alınmıştır.³

Hayatını ilim öğrenmeye ve öğretmeye adanmış, yüzden fazla eser telif etmiş, onlarca talebe yetiştirmiş, adlî ve ilmî devletin yüksek kurumlarında vazifeler almış hem bulunduğu dönemde hem de kendinden sonraki dönemler için güçlü bir etki oluşturmayı başarmış ve kendisi asırlar sonra dahi referans gösterilir hale gelmiştir. Şâfi mezhebi âlimlerinden olmasına rağmen diğer mezhep mensuplarının da kendisinden istifade ettiği bir zat olmayı başarmıştır. Bunun yanında yirmi dört yaşına geldiği zaman artık kitap yazabilir ve talebe yetiştirebilir bir hale gelmesine karşın kendini kimseden üstün görmeyip daima tevazu sahibi olması hâlâ hayırla yâd edilmesine sebep olduğunu düşünmekteyiz.⁴

Bu makalede Takiyyüddîn es-Sübkî'yi İslâm tarihi içerisinde ilmî ve siyasi icraatlarını göz önünde bulundurarak incelemeye çalıştık. Makalemiz dört kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda genel olarak hayatı anlatılmış ve hayatı hakkında bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. İkinci kısımda ilmî kişiliği ve faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü kısımda hayatında geçen bazı

---

¹ İran'da (m. 1256-1353) tarihleri arasında kurulan bir Moğol devletidir. Kurucusu Cengiz'in torunu Hülâgü'dür. Budizm dinine mensup Hülâgü, dedesi Cengiz gibi ordularıyla girdiği Türk ve İslâm beldelerinde katliamlar icra etmiştir. Yaşlı, çocuk, kadın demeden önlerine çıkan ve en ufak direnç gösteren herkesi aileleriyle birlikte yok etmiştir. Bu hâdiselere şahit olan dönemin tarih âlimi İbnü'l-Esîr'in (ö. 630/1233) şu sözleri durumun vahametini net bir şekilde ifade etmiştir: "Keşke annem beni doğurmasaydı da tüyler ürpertici zulüm ve katliamları görmeseydim!" Yaptığı icraatlar ile Müslüman devletlere karşı bir nevi Moğol-Haçlı birliğini sağlamaya çalışmıştır. Türk ve İslâm beldelerine yapılan bu istilâ hareketleri neticesinde binlerce insan muhacir olmuş, Abbâsîler, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devleti gibi birçok köklü devlet yıkılmıştır. Şehirlerin imar yapıları, sosyo-politik, sosyo-kültürel ve insanî unsurları köklü değişime uğramıştır. Gazân Hân, (ö. 703/1304) hükümdarlık döneminde İslâmiyet'i resmen kabul etmiş, İlhanlılar'ın İslâmlaşma süreci bu şekilde hızlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlılar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000). Osman Gazi Özgüdenli, "Moğollar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2020).

² (M. 1250-1517) tarihleri arasında Mısır, Suriye ve Hicaz'da hüküm süren Müslüman Türk devletidir. İslâm âleminin Moğollar eliyle istilaya uğradığı dönemde Aynicâlût Savaşı'nı (658/1260) kazanıp yenilmez denilen Moğollar'ı ilk defa yenip istilayı durduran dönemin en güçlü İslâm devletidir.

³ İsmail Yiğit - A. Fulya Eruz, "Memlükler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004).

⁴ Tâcüddîn Ebî Nasr Abdilvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi Sübkî, *Tabakâtü's-şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, thk. Mahmûd b. Muhammed Tanâhî- Abdülfettâh Muhammed Hulv (Kahire: Şeriketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1964).

olaylar ve yaşantıları ele alınarak detaylandırılmış ve ilim ehlinin onun hakkında söylediği sözler aktarılmıştır. Dördüncü kısımda yaptığı içtihadlara ve fikhî istinbatlara yer verilmiştir. Böylece Sübkî'nin İslam tarihindeki yeri ve önemi daha da netleştirilmiştir.

Takiyyüddîn es-Sübkî'nin Hayatı ve Eğitim-Öğretim Merhaleleri

Adı Ali, künyesi Ebû'l Hasen, lakabı Takiyyüddîn'dir. Soy şeceresi ise şu şekildedir: Ali b. Abdilkâfi b. Ali b. Temmâm b. Yûsuf b. Mûsâ b. Temmâm b. Hâmîd b. Yahyâ b. Ömer b. Osman b. Ali b. Misvâr b. Sevvâr b. Süleym es-Sübkî. Sübkiyye ailesine mensup olduğu için Sübkî nisbesiyle meşhur olmuştur.⁵

Takiyyüddîn es-Sübkî, oğlu Tâcüddîn es-Sübkî'nin (ö. 771/1370) bizzat eserinde belirttiği üzere hicri (3 Safer 683)'te doğmuştur. Bu tarih miladi olarak (21 Nisan 1284)'e denk düşmektedir. Bu konuda ihtilafa rastlanmamaktadır. Eğer ihtilaf olsaydı oğlu Tabakât eserinde beyan ederdi ki böyle bir bilgiyi kayda geçirmemiştir. Ayrıca o dönemlere şahitlik etmiş âlimlerin hazırladığı tabakâtlarda da bu mezkûr tarih geçmektedir.⁶

Doğum yeri ise o tarihte Türk Memlûklü Devleti'nin toprakları içinde bulunan Nil deltasının güneybatısındaki Menûfiye şehrinin köyü Sübkü'l-Abîd'dir.⁷

Takiyyüddîn es-Sübkî'nin ailesi, zaman içinde "Sübkiyye ailesi / البيت السبكية" diye tanına gelmiştir. Bu isim ise yaşadıkları köyün isminden yani Sübkü'l-Abîd'den gelmektedir. Bu aile soy ve ilim bakımından seçkin bir aile olarak tarih kayıtlarına geçmiştir. Sübkî'nin babası Abdilkâfi b. Ali b. Temmâm es-Sübkî'dir. Babası onun ilim öğrenmesine çok düşkün birisiydi. Küçük yaşlarda oğluna ilk ilmî birikimlerini yine o aktarmıştır. Hatta oğluyla birlikte onun yetişmesi için ilim yolculukları dahi yapmıştır. Sübkî'nin hanımı da ilim ehli bir aileden gelmiştir. Öyle ki Sübkî'nin kayınpederi Kadilkudât Burhanüddîn Hıdır b. Hasan b. Ali el-Vezir es-Sincâri (ö. 686/1287) olduğu olduğu mâlûmatı kaynaklarda zikredilir.⁸

Sübkî'nin tahsil hayatına gelince o, kaynaklarda; "fakîh, müfessir, mütekellim, muhaddis, hadis hâfızı, kıraat, nahiv ve lügât âlimi; şiir, edebiyat, belâgat, meâni, bedî ilimlerinde mâhir; mantıkta hakîm, cedel ve hilâf ilminde üstâd; siyer, ensab, meğâzi bilgini; usûl ve fûrû' ilimlerinde Anka kuşu gibiydi" diye tarif edilmektedir.⁹

Devrin ilim ehli tarafından "Şâfi'iyü'z-zamân" yani zamanın İmâm-ı Şâfi'isi (ö. 204/820) diye tesmiye edilmiştir. Hatta ilim ehlinin Sübkî hakkında söylediği bir dize de,

"İlimlerde öyle bir seviyeydi ki her ilimde o ilme hâkim olduğu iddiası ona tas tamam teslim edilirdi" denilmiştir.¹⁰

Eğitiminin ilk yıllarında babasının daha sonra ise diğer bazı âlimlerin rahle-i tedrisinde bulundu. Küçüklüğünden beri ilme verir, gün ve gecelerinin birçoğunu ilim öğrenmekle geçirirdi.

⁵ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr Süyûtî, *Bugyetü'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nühât*, thk. Ebû'l-Fazl İbrâhim (Kahire: Şeriketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1965), 2/176.

⁶ Sübkî, *Tabakâtü's-şâfi*, 10/144.

⁷ Muhammed b. Mustafâ b. Muhammed Merâgî, *El-Fethu'l-mübîn fî tabakâti'l-usûliyyîn*, thk. Muhmmmed Ali Osman (Kahire: Matbaatü Ensari's-Sünneti'l-Muhammediyye, 1947), 2/168.

⁸ Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/145; Mehmet Aziz Yaşar, "Tâcüddîn Es-Sübkî'nin Hayatı İlmî Şahsiyeti ve Eserleri", *Mukaddime* 9/1 (30 Mayıs 2018), 78.

⁹ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara fî ahbârî Mısra ve'l Kâhira*, thk. Ebû'l-Fazl İbrâhim (Kahire: Şeriketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1967), 1/321; Sübkî, *Tabakâtü's-şâfi*, 10/139-140.

¹⁰ Sübkî, *Tabakâtü's-şâfi*, 10/141.

Sabah namazına müteakiben cemaatle namaz için evinden çıkar, öğle namazı vaktine kadar çeşitli âlimlerin derslerine iştirak ederdi. Öğlen namazını da camide cemaatle eda ettikten sonra evine gelir, doyacak kadar yemeğini yer ve kısa bir miktar dinlenir, kaylûlesini de yapardı. Görülüyor ki küçüklüğünden beri ilim öğrenmesinin yanında Peygamber Efendimiz'in sünnetine olabildiğince dikkat etmeye çalışırdı.¹¹

Ebeveyni arasında bir gün şöyle bir konuşma geçmiştir:

Babası: "Bu (Alî es-Sübki) pek bir şeyler yemiyor, cebine para koyalım o istediğini alsın herhalde canının istediği bir şeyler var ama söylemeye utanıyor" diyerek ona yarım dirhem para verilmiştir. Sonrasındaki hâdiseyi ise babaanesi anlatıyor.

Babaanesi: "İki Cuma bu parayla gitti geldi. Her seferinde dirhemi hiç harcamamış olarak geri dönüyordu." Bu paranın akıbeti Sübki'ye sorulunca cevaben, "Ben bu parayı ne yapayım, alın şunu benden" demiştir.¹²

Hava kararınca kadar ilmî çalışmalarına devam ederdi. Akşam olunca ise ağır yemekler tercih etmez, daha hafif ve enerji verici ve tatlı gibi şeyler tercih edip çalışmalarına kaldığı yerden devam ederdi. Bir gün Takiyyüddîn Sübki oğlu Tâcüddîn es-Sübki'ye, "Yirmi yaşına kadar zihnimin keskin kalması ve kokusundan rahatsız olduğum için hiç koyun eti yemedim" demiştir. İlmî faaliyetleri aksamaması için yediklerinde dahi dikkatli olmaya gayret göstermiştir.¹³

Oğlu Tacüddîn es-Sübki, Sübki ailesinin Takiyyüddîn es-Sübki'nin tahsil hayatına verdiği desteği anlatmak için şu ifadeleri kullanmıştır: "Sanki ebeveyni onun işlerini görmek için yaratılmıştı" hatta öyle ki Takiyyüddîn es-Sübki evlendiğinde on beş yaşındaydı ve amcasının kızıyla evlenmişti. Evlendikten sonra da kendi babası, hanımı ve kayınbabası, onun ilimle iştigal etmesi için bütün çabalarını sarf etmişlerdir.¹⁴

Babasıyla ilim yolculuğu yaptığını daha önce ifade etmiştik. Babasıyla birlikte ilk önce Kahire'ye gitmiş ve önceden -Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin (ö. 476/1083) yazdığı ve Şâfi mezhebinin beş temel muhtasarından biri olan *et-Tenbih* eseri gibi- ezberlediği kitapları İbn Dakîkul'îd'e¹⁵ (ö. 702/1302) arz etmiştir. Orada bulunan zatlar Sübki'yi takdir etmiş ve özellikle İbn Dakîkul'îd şu tavsiyede bulunmuştur: "Onu faziletli bir kimse oluncaya kadar Berr şehrine götürün." Berr şehrinde Sübki'yi hem aklî hem de ruhî olarak yetiştirecek zatların varlığından olsa gerek ki bu yüzden oraya yönlendirilmiştir. Bu şekilde Berr'de eğitimini aldıktan sonra tekrar Kahire'ye dönmüştür.¹⁶

Sübki hem aklî hem naklî ilimleri tahsil edip kendini geliştirirken aynı zamanda ruhî olgunluk noktasında da terakki etmeye gayret sarfetmiştir. Asırlara hitap edecek olan bir âlim olmanın ağırlığını sanki küçük yaşlarda hissetmiş olsa gerek ki yaşamının her safhasında çok titiz davranmıştır.

¹¹ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/144.

¹² Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/145.

¹³ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/144.

¹⁴ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/145.

¹⁵ Ailesinin hac yolculuğu esnasında (625/1228) senesinde gemide doğmuştur. Şâfi ve Mâliki mezheplerinde Müçtehid âlim aynı zamanda muhaddis, müfessir, mütekellimdir. Devrinde kâdikudâtlık gibi üst düzey idari vazifelerde bulunmuş, birçok medresede hocalık yapıp yüzlerce talebe yetiştirmiştir. Detaylı bilgi için bk. Ahmet Özel, "İbn Dakîkul'îd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999).

¹⁶ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/145.

İlmî olarak asıl atılımını ise Kahire'de yapmış ilim basamaklarını burada çok sağlam ve hızlı bir şekilde tırmanmıştır. Burada alanında mahir, birçok hocadan ilim öğrenmiş hem ders okutmak hem de kitap yazmak ve talebe yetiştirmek hususunda icâzetler almıştır. Bizim burada hepsini zikretme şansımız bulunmamakla birlikte, otuz beşten fazla hocasından sadece burada daha öne çıkan bir kısmını zikretmekle iktifa edeceğiz. Hakkında incelediğimiz eserlerin tümünde hocaları konusunda aynı isimlerin zikredilmesi bu konuda ihtilafın vârid olmadığını da bize göstermektedir. Hocalarından zikredeceklerimiz:¹⁷

- 1. Ebü'l-Abbâs Necmüddîn Ahmed b. Muhammed İbnü'r-Rif'a (ö. 710/1310):** Fıkıh ilmini tahsil ettiği hocasıdır. (625/1228) senesinde Fustat'ta tevellüt etmiş, Şâfiî fakihidir. Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin (ö. 476/1083) Şâfiî mezhebinin beş temel muhtasarından biri kabul edilen "*et-Tenbih*" eseri üzerine 15 cilde yakın "*el-Kifâye fî şerhi't-Tenbih*" eserini şerh olarak yazmıştır.¹⁸
- 2. Ebü'l-Hasen Seyfüddîn Âmidî (ö. 631/1233):** Mantık ve fikhî mezhepler arasındaki ihtilâflı konuları içeren "Hilâl" ilmini aldığı hocasıdır. (551/1156)'da Diyarbakır'da doğmuş, fıkıh usulü âlimi ve Eş'arî mütekellimdir. Yazmış olduğu "*El-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*" eseri Mütekellimîn metodunun fıkıh usulü ilmindeki yazılmış en önemli eserlerinden birisidir. Bu mezkûr eser Şâfiî usûl-i fıkıh alanında yazılmış olan "*el-Burhân, el-Umed, el-Mustasfâ, el-Mu'temed*" eserlerinin özü mahiyetindedir.¹⁹
- 3. Abdülkerîm b. Alî Alâmüddîn el-İrâkî (ö. 704/1305):** Tefsir ilmini tahsil ettiği hocasıdır.
- 4. Muhammed bin Ahmed Takiyyüddîn İbnü's-Sâig (ö. 725/1325):** Kıraat ilmini tahsil ettiği hocasıdır. (636/1239)'da doğmuş, kıraat ve Şâfiî fıkıh âlimidir.
- 5. Ebü Muhammed Şerefüddîn Abdülmü'min ed-Dimyâtî (ö. 705/1306):** Hadis ilmini tahsil ettiği hocasıdır. (613/1216) yılında Mısır'da doğmuştur. Kendisi muhaddis olmasının yanında Şâfiî fakih; kıraat, nahiv, lügat ve ensâb ilimlerinin âlimidir. Yazmış olduğu "*Mu'cemü's-şüyûh*" eserinde Dımaşk, Halep, Bağdat, Mekke ve Medine gibi beldelere yapmış olduğu ilmî seyahatler esnasında görüştüğü 1300 civarında âlim hakkında muhtasar bilgiler nakletmektedir.²⁰
- 6. Ebü Hayyân Muhammed b. Yûsuf el-Endelüsî (ö. 745/1344):** Nahiv ilmini tahsil ettiği hocasıdır. (653/1255)'te Gırnata'da doğmuştur. Kendisi özellikle lisân ve tefsir ilimlerinde mâhirdir. Önceleri Mâlikî mezhebine mensupken Mısır'a gittikten sonra Şâfiî mezhebine geçmiştir. Mısır'a yerleştikten sonra Türk Dili üzerinde de önemli çalışmalar yapmış "*Zehvül-mülk fî nahvi't-Türk, el-Ef'âl fî lisâni't-Türk ve ed-Dürretül-mudiyye fî'l-lugati't-Türkiyye*" eserlerini kaleme almıştır. Sadece eserlerinin isimlerine dahi baktığımızda Türk dilini -hakikatte olduğu gibi- ne kadar kıymetli ve köklü bir dil olarak telakki ettiğini anlarız. Bu eserlerden hariç edebî-nahvî bir tefsir olan ve birçok çalışmaya konu olan "*el-Bahrü'l-muhît*" eserinin de sahibidir.²¹
- 7. Ebü'l-Abbâs Tâcüddîn İbn Atâullah el-İskenderî (ö. 709/1309):** Tasavvuf ve ahlak ilimlerini tahsil ettiği hocasıdır. İskenderiyye'de tevellüd etmiştir. Hadis, kelâm, mantık gibi

¹⁷ Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, 2/176; Sübkî, *Tabakâtü's-şâfi*, 10/146-147; Merâgî, *Tabakâti'l-usûliyyîn*, 2/168; Süyûtî, *Hüsnu'l-muhâdara*, 1/321.

¹⁸ Cengiz Kallek, "İbnü'r-Rif'a", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000).

¹⁹ Emrullah Yüksel, "Seyfeddin Âmidî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991).

²⁰ Ali Osman Ateş, "Abdülmü'min b. Halef Dimyâtî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994).

²¹ Mahmut Kafes, "Ebü Hayyân el-Endelüsî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994).

ilimleri tahsil etmiştir. Fıkıh âlimi olmasının yanında mutasavvıf olma yönüyle daha çok tanınmış olan bir zattır. Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî'ye (ö. 656/1258) nispet edilen "Şâzeliyye" tarikatine mensuptur. Mürşidi ise Ebü'l-Abbâs el-Mürsî'dir (ö. 685/1287). Çok sayıda tercüme ve şerhi yapılmış tasavvufun temel konularını ihtiva eden "*el-Hikemü'l-Atâ'iyye*" eserinin sahibidir.²²

- 8. Ebü'l-Hasen Alî bin Muhammed Alâüddîn Bâcî (ö. 714/1314):** Usul ilimlerini tahsil ettiği hocasıdır. (H.631)'de doğmuştur. Şâfiî fakih ve usul âlimidir. Usul ilimlerinde devrinin otoriteleri arasındadır. Fahreddin er-Râzî'nin (ö. 606/1210) fıkıh usulüne dair eserini ihtisar etmiş, "*Muhtasarü'l-mahsûl*" eserini yazmıştır.

Sübki, ilmi alanda kemâle gelip ve icâzet aldıktan sonra artık zamanlarını ders talimlerine ayırmıştır. Birçok ilmî mecrâda ders okutmuş ve çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Bu talebelerinden birkaçını sayacak olursak Şehâbeddin ed-Dimyâtî, Cemâleddin el-İsnevî, Alâeddin es-Safedî, Zeynüddin el-İrâkî (ö. 806/1404), Fîrûzâbâdî (ö. 817/1415), Tâceddin Abdülvehhâb gibi âlimler vardır. Kendinden ilim öğrenmiş meşhur kimseler arasında olan Ebû Abdillâh ez-Zehebî (ö. 748/1348), Sübki hakkında şu ifadeleri zikretmiştir: "Takiyyüddîn es-Sübki, evâmîr-i diniyye ve enhâ-ı ilâhiyyeye hassasiyetle uyan, mütevâzı, seçkin bir zâttı. Hâli vakûr ve ilim sahibiydi. Fıkıh ve hadis ilimlerini çok iyi bilir aynı zamanda tedrîsâtını da yapardı. İlimlerin usûlüne ve Arabî gramere de hâkimdi. Güzel eserler yazdı. Ondan ilim öğrendim."²³

İlim aldığı hocaları çok olduğu gibi Sübki'den ilim tahsil eden talebeler de çoktur. Tıpkı hocalarında olduğu gibi öne çıkan bazı talebelerini zikredeceğiz.²⁴

- 1. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed ez-Zehebî et-Türkmânî ed-Dımaşkî (ö. 748/1348):** Sübki'nin çağdaşı olmasının yanında onun hadis derslerinde bulunup ondan ilim tahsil ettiğini ifade etmesinden dolayı bu kategoride telakki edilmiştir, hatta bu durumu "*el-Mu'cemü'l-muhtas*" eserinde de belirtmiştir. Zehebî (673/1275)'te Dımaşk'ta doğmuştur. Meşhur Şâfiî fakih ve muhaddis olmasının yanı sıra mütekellim, müverrih, müfessir, edip, kıraat ve tıp âlimidir. İslâm âlemine birbirinden kıymetli 300'den fazla eser bırakmıştır. Bunların içinde en kıymetli eserleri olarak sayabileceğimiz, hadis hâfızlarına dair yazmış olduğu "*Tezkiretü'l-huffâz*", Hâkim en-Nîsâbü'rî'nin (ö. 405/1014) "*el-Müstedrek*" eseri üzerine yapılan en önemli çalışmaların başında gelen "*Telhîsü'l-Müstedrek*" ve İslâm tarihi ilminde yazılmış kendisinin en hacimli çalışması olan "*Târîhu'l-İslâm vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*" eserleridir.²⁵
- 2. Ebü's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhuddîn Halîl es-Safedî (ö. 764/1363):** (696/1297) yılında Filistin'de doğmuştur. Ebü'l-Fidâ İbn Kesir, Ebû Abdillâh ez-Zehebî, Ebu Hayyân el-Endelüsî gibi birçok zattan çeşitli ilimler tahsil etmiştir. En mümeyyiz olduğu tarafı tarih, Arap dili ve edebiyatı, kâtiplik, ediplik ve şairliktir. Şâfiî mezhebine mensup olan Safedî hocası Sübki'den fıkıh ilmini tahsil etmiştir. 200'den fazla eser yazdığı kaydedilir. Bunların içinde en kıymetlileri olarak, din ve devlet adamlarına dair 14.000 biyografi içeren "*el-Vâfi bi'l-vefeyât*" eseriyle edebiyat, şiir ve nesir türlerini ihtiva eden

²² Mustafa Kara, "İbn Atâullah el-İskenderî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999).

²³ Sübki, *Tabakâtü's-şâfi*, 10/147-148.

²⁴ Bilal Aybakan, "Sübki Takiyyüddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/14-15; Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/147-148.

²⁵ Tayyar Altıkulaç, "Zehebî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013).

“Tezkiretü'l-edeb” eseri gösterilebilir.²⁶

3. **Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdürrahîm el-İsnevî (ö. 772/1370):** (704/1308) senesinde Mısır'da doğmuştur. Hatîb el-Kazvînî, Ebû Hayyân el-Endelüsî'ye talebelik yapmıştır. Hadis, tefsir, Arap Dili, fıkıh ilimlerini tahsil etmiştir. Sübkî'den fıkıh ilmini almış ve kendisi de Şâfiî fakihleri arasında zikredilmektedir. Kâdî Beydâvî'nin (ö. 685/1286) fıkıh usulüne dair yazdığı “*Minhâci'l-usûl*” eserine şerh yazmış, bu esere “*Nihâyetü's-sûl fi şerhi Minhâci'l-usûl*” ismini vermiştir.²⁷
4. **Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb es-Sübki (ö. 771/1370):** Kendisi hem oğlu hem de yetiştirdiği talebelerin en büyüklerindedir. Oğlu olması sebebiyle onu İslâmî ilimlerde en ileriye taşımaya gayret etmiş ve bunda başarılı da olmuştur. (727/1327)'de Kâhire'de doğmuş, Şâfiî fıkıh âlimi ve biyografi yazarıdır. Zehebî (ö. 748/1348), Yûsuf el-Mizzî (ö. 742/1341), Şemseddin İbnü'n-Nakîb (ö. 769/1368) gibi birçok âlimden ders almıştır. On sekiz yaşına girdiğinde fetva icâzeti alacak kadar âlim oldu. Fıkıh, hadis, tabakât, usûl-i fıkıh ve Arap dili ilimlerinde özellikle temayüz etti. Tâcüddîn es-Sübki, kâdilkudâtlık görevlerinde de bulunmanın yanı sıra yüzlerce talebe yetiştirmiş ve tarihe birçok eser bırakmıştır. Bunlardan en meşhurlarından olan fıkıh usulü üzerine yazmış olduğu “*Cem'u'l-cevâmi fi usûli'l-fikh*” eseridir.²⁸

Sübki, yaşadığı şehirlerde birçok medresede müderrislik yapmaktan ziyade camilerde; hatiplik, vazilik, adalet divanlarında; kadılık, kâdilkudâtlık gibi bazı idarî ve kazaî görevlerde bulunduğu da bilinmektedir. Şam'ın yargı makamlarının reisliğine erişebilecek derecede yükselme kaydetmiştir. (706/1507)'de hadis öğrenmek için gittiği Şam'dan (707/1508)'de Kahire'ye geri dönmüş ve artık buraya yerleşmeye karar vermiştir. Çünkü bundan önce ilim tahsili için şehirleri dolaşır, seyahatler ederdi. Bu tarihten sonra Kahire'de eser telifine, fetva vermeye ve talebeler yetiştirmeye yönelmiştir.

- (707/1508)'de daha yirmi dört yaşındayken başladığı eser yazma faaliyetini (739/1339)'a kadar sürdürmüş ve yine (707/1508) yılında talebeler yetiştirmeye başlamıştır. Bu zaman zarfında Şam ve Kahire'de bulunan birçok medresede tedris faaliyetlerinde bulunmuş ayrıca âlimlerle münazara toplantıları da yapmıştır.
- Yirmi yedi yaşına ulaştığı (710/1310) senesinde kutsal toprakları ziyaret sebebiyle Mekke ve Medine beldelerine uğramış, ziyaretlerinden döndüğünde Mısır'da Şâfiî mezhebi reisliği artık ondan sorulur olmuştur.
- (719/1319)'dan itibaren -arada sekiz yıllık kesinti dönemi hariç- Tolunoğlu Camii meşihatlığı (fetvâdarlığı) görevini (739/1339)'a kadar on iki yıl yapmıştır.
- (739/1339)'da Sultan Nasır Muhammed b. Kalavun'un²⁹ (ö. 742/1341) isteği, birazda zorlaması üzerine Şam kâdilkudâtlığı görevine getirilmiştir.
- Yine (739/1339)'da Emeviyye Cami imam-hatipliğini üstlenmiştir. Tâcüddîn es-Sübki'nin naklettiğine göre Zehebî (ö. 748/1348), Takiyyüddîn es-Sübki'nin bu vazifesi hakkında “Emeviyye Cami imam-hatipliğine İzzüddin b. Abdisselâm'dan (ö. 660/1262) sonra gelen hatipler arasında Takiyyüddîn es-Sübki'den daha büyük kimse çıkmadı” demiştir.

²⁶ İsmail Durmuş, “Safedî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008).

²⁷ Saffet Köse, “İsnevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001).

²⁸ Yaşar, “Tâcüddîn Es-Sübki'nin Hayatı İlmî Şahsiyeti ve Eserleri”.

²⁹ Ebü'l-Meâlî el-Melikü'n-Nâsır Nâsırüddîn Muhammed b. Kalâvûn (ö. 741/1341). (684/1285)'te Kahire'de doğmuş, (1293-1294, 1299-1309, 1310-1341) tarihleri arasında üç defa Memlük sultanlığı yapmıştır.

- (742/1342)'de Ebü'l-Haccâc Mizzî'nin³⁰ (ö. 742/1342) vefatı üzerine Medresetü'l-Eşrefiyye'de³¹ dâru'l-hadîs hocalığını üstlenmiştir.
- (745/1344)'te İbnü'n-Nakîb el-Mısırî'nin³² (ö. 769/1368) vefatıyla boşalan Medresetü's-Şamiyye el-Berâniyye (el-Kübra)³³ müderrisliğine getirilmiştir.
- Yine (745/1344)'te Medresetü'l-Mansûriyye'nin³⁴ müderrisliğini de üstlenmiştir.

Burada zikrettiğimiz³⁵ medreselerdeki vazifelerini (756/1355) yılındaki vefatına yakın bir zamana kadar sürdürmüştür. Sübkî'nin vefatına gelince, onda (755/1354) senesinin Zilkade ayında hastalık zafiyetleri görülmeye başlamıştır. Âhir ömrünü yaşayan birisi için vaki olan bu hastalık vaziyeti normal bir haldir. Hastalığı günlerce devam etmiş ama son günlerine doğru humma (ateşli hastalık nöbeti) olmamıştır. Kaynaklarda humma olmadığı kaydının zikredilmesinin nedeni olarak oğlu Tâcüddîn es-Sübkî'nin, "Babam bana anlatmıştı ki" diyerek kaydettiği şu sözleri gösterebiliriz.

Takiyyüddîn es-Sübkî: (706/1307) senesinde İbni Hişam'ın Siret-i Nebî eserini okuyordum. Bu sırada humma arız olduğunu hissettim ve diğer bazı günlerde de bu humma hastalığı meydana gelmeye başladı."

Humma hastalığının arız olduğu zamanların birinde talebeleriyle Siret-i Nebî dersi yapılacak olmalı ki ders vakti geldiğinde Sübkî'nin yanına giren kâtibü'l-esma (derslere katılacak olanların listesini ve takibini yapan görevli) Sübkî'ye:

"Talebeler toplandı fakat ben humma oldum. Bu hastalığım yüzünden dersi iptal edeceğim" demiştir.

Takiyyüddîn es-Sübkî'nin kâtibü'l-esmâya cevabında:

"Bende hummalıyım fakat Efendimizin sîretinin anlatıldığı dersi iptal edemem. Hummalı olduğum halde de tahammül edip dersimi işlerim"³⁶ demiş ve o dersi işlemiştir. Onun bu davranışı Hazreti Peygamber'e olan gönülden bağlılığını net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Oğlu Tâcüddîn es-Sübkî Şam kâdılığını alıncaya kadar hasta vaziyette Şam'da kalmaya devam etmiştir. Tâcüddîn es-Sübkî kâdı olduğunda bir ay kadar daha Şam'da kaldıktan sonra Kahire'ye gitmiştir. Takiyyüddîn es-Sübkî bu dönemde sıklıkla: "Benim vefatım Mısır'da olur" demiştir. Hastalığı devam etmiş, aradan fazla geçmemiştir ki (3 Cemâziye'l-âhir 756 Pazartesi) gecesi ebediyete irtihal eylemiştir. Tabakât eserlerinde ifade edildiğine göre genel tercih edilen tarihte budur.³⁷

³⁰ Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf el-Mizzî (ö. 742/1341) Şafiî mezhebinden olup hadis hâfızıdır.

³¹ Medresenin ismi, banisi olan Eyyûbîler Devleti'nin Dımaşk hükümdarı el-Meliku'l-Eşref Mûsâ'dan (ö. 635/1237) gelmektedir.

³² Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Lü'lü' b. Abdillâh er-Rûmî el-Mısırî (ö. 769/1368) Şafiî fıkıh âlimidir.

³³ Medrese ismini Selahaddin-i Eyyubi'nin kız kardeşi aynı zamanda medresenin banisi olan Sittî Şam binti Necmeddin Eyyub'dan (ö. 616/1219) almıştır.

³⁴ Medresenin banisi yapının da ismini ondan aldığı Memlûk sultanı el-Melikü'l-Mansûr Seyfüddîn Kalâvûn'dur (ö. 689/1290).

³⁵ Aybakan, "Sübkî Takiyyüddin", 38/14; Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/154,168-170.

³⁶ Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/315.

³⁷ Merâğî, *Tabakâti'l-usûliyyîn*, 2/169; Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/316; Aybakan, "Sübkî Takiyyüddin", 38/15.

Lakin bunun dışında tarihler zikredenlerde olmuştur. Celâlüddîn es-Süyûtî³⁸ (ö. 911/1505), (755/1354) yılını³⁹ ve ona yakın bir tarih olan (4 Cemâziye'l-âhir 756 Pazartesi) gününü de zikretmiştir.⁴⁰

İlim ehlinin kâhir ekseriyete göre Şam ve Kahire arasında geçen yetmiş yıllık ömrüne çok hizmetler sığdırmakla birlikte birçok eser telif edip asırlara damga vuran talebeler yetiştirmiştir. Cenazesine katılan insanlar, Takiyyüddîn es-Sübkî'nin cenazesindeki kalabalık gibi bir kalabalıklığı görmediklerini ifade etmişlerdir. Vefat ettiği evden başlayan insan kalabalığı defnedildiği Bâbu'n-nasr kabristanlığına kadar devam etmiştir. Âlimler Sübkî'nin tabutunu götürmek üzere omuzladıklarında insanlar son vazifeye iştirak etmek için izdiham oluşturmuşlardır. Akabinde cenaze namazı kılınp istirahatgâhına defnedilmiştir.⁴¹

Tâkiyyüddîn es-Sübkî, oğlu Tâcüddîn'e vefat etmeden evvel üç şeyi görmek istediğini söylemiş ve bunlar da yerine gelmiştir. Bu üç şeyi bir vasiyet olarak telakki edersek şöyle zikredebiliriz:⁴²

1. Oğullarından Ahmed'i⁴³ görmek.
2. Mısır'da vefat etmek.
3. Tâceddin es-Sübkî'nin kâdı olduğunu görmek.

İlmî Şahsiyeti ve Eserleri

İslamî ilimlerin en önemli vasıflarından birisi de bu ilimlerin birbirleriyle olan murabıt yapısıdır. Diğer dönemlerde olduğu gibi Takiyyüddîn Sübkî'nin bulunduğu dönemde de âlim olarak anılan bir kişinin sadece bir alanda değil birçok alanda salahiyyete sahip olması şaşılacak bir durum değildir. Bununla birlikte onlar ilmiye sınıfından addedilmişlerdir. Bu sebepten Sübkî'yi sadece fıkıh veya hadis ya da diğer bir ilimle sınırlamayıp İslamî ilimlerin yekünüyle alakadar olmuş bir zat olarak tavsif etmek daha münasip olacaktır. Değerli şahsiyetlerden pek çoğu, Sübkî'nin İslamî ilimlere karşı olan vukufiyetine şahit olmuş, hakkındaki mütalaalarını gerek kitabî gerek şifahî ifade ederek onun yüksek meziyetini methetmişlerdir.

Bu methiyelerin birinde Şihâbüddîn el-Ömerî⁴⁴ (ö. 749/1349) *Mesâlikü'l-ebşâr* adlı eserinde onun nesebini saydıktan sonra: "Takiyyüddîn es-Sübkî, dört mezhepte hüccet, hepsinin müftîsi, hadis âlimlerinin yol göstericisi, kıymetli eserler sahibi bir âlimdir" ⁴⁵ ifadelerde bulunmuştur.

Sübkî, yalnızca tadrîs ve diğer telif faaliyetleriyle kendini sınırlamayıp hayatın içinden kopmamıştır. Emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker vazifesi uyarınca idarecilerden halka, ulemadan avâma, esnaflardan devlet memurlarına kadar toplumun her kesimiyle meşgul olmuş ve her fırsatta onlara nasihatler vermiştir.

³⁸ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî (ö. 911/1505) Tefsir, hadis, fıkıh, Arap dili ve edebiyatı âlimidir.

³⁹ Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, 2/177.

⁴⁰ Süyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, 1/323.

⁴¹ Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/316.

⁴² Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/310.

⁴³ Ebû Hâmid Bahâüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâfi es-Sübkî el-Mısırî (ö. 773/1372). (719/1319)'da doğmuş, Şâfiî fıkıh âlimidir.

⁴⁴ Şihâbüddîn (Ebü'l-Abbâs) Ahmed b. Yahyâ b. Fazlillâh el-Ömerî (ö. 749/1349) Memlûkler devrinin devlet ricalinden olup aynı zamanda müverrih, coğrafya âlimi ve ediptir. Detaylı bilgi için bk. Abdülaziz el-Alevî, "İbn Fazlullah el-Ömerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999).

⁴⁵ Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/148.

Sübki, hem tabii hem de dinî ilimlerde yetkinleşmiş ve dinî ilimlerin birçok alanında eser telif etmiş güzide bir âlimdir. Özel olarak da fakihlerin başvurduğu bir kaynak olmuştur. Yetmiş üç yıllık ömründe; hadis, fıkıh, tefsir, kelâm alanında, önemli eserler tertip etmiştir. Eserlerine ve yazdığı risâlelerin toplamına baktığımızda sayısının yüz elli civarında olduğu görülmektedir. Bu kısımda onun İslâmî ilimlerinin her birisindeki konumundan ve bu ilim dallarına ait eserlerinden ayrı başlıklar altında bahsedeceğiz.

Hadis İlimindeki Konumu ve Eserleri

Sübki, hadis-i şerif öğrenimine ve hadis ilmine, edille-i şer'iiyenin ikinci kaynağı olması hasebiyle azami derecede ehemmiyet vermiştir. Devrinde mevcut bulunan meşhur hadis hafızları ve âlimlerinden tahsilde bulunmuş, önde gelen muhaddislerinden semâ ve icâzet yoluyla hadis öğrenmiştir. Ayrıca meşhur hafızlara da dersler vermenin yanında birçok medresede dâru'l-hadîs meşihatlığına getirilmiştir. Hadislerin senedine ayrı bir itina göstererek güçlü zekâsıyla çok fazla hadis metnini senetleriyle birlikte hıfzetmiştir.

Hem talebesi hem de oğlu olan Tacüddîn Subki babasının hadis ilmine vukûfiyeti hakkında şunları söylemiştir: "Hadis konusu mevzu bahis olunca öyle bir durumu vardı ki hadisin illetlerini ve ricâlin isimlerini bilmede acayıptı. Cerh ve ta'dil gibi konularda da kendisi, başvuru bir merciydi." ve "Hadis alanındaki konumu; İbn Asâkir⁴⁶ (ö. 571/1176), Hatib el-Bağdâdî⁴⁷ (ö. 463/1071) gibiydi."⁴⁸ Hadis ilminde yazdığı eserleri şunlardır:⁴⁹

1. ***Ehâdisü refil-yedeyn***: Hadis kaynaklarında namazda iftitâh tekbiri haricinde ellerin kaldırılmasıyla ilgili çok sayıda rivâyet bulunmaktadır. Namazda ellerin kaldırılması hususunu izah eden eseridir.
2. ***Hadîsü nahru'l-ibil***: Peygamber Efendimiz'in kurbanlık olarak deve kestiğini ifade eden rivayetin tahlilini yapan eseridir.
3. ***Vakfû evlâdi'l-hâfiz***
4. ***Ecvibetü süâlâtin ursilet ileyhi min Mısra hadîsiyyâtîn***: Bu eser, Mısır'dan kendisine gönderilen hadis rivayetleri üzerine sorulan soruların cevaplarını ihtiva etmektedir.
5. ***Ecvibetü es'iletin el-hadîsiyyâtin veradet min ed-diyâri'l-Mısriyye***: Bu eser de aynı şekilde Mısır'dan kendisine ulaşan hadis rivayetleri üzerine sorulan soruların cevaplarını içermektedir.

Fıkıh ve Fıkıh Usûlü İlimindeki Konumu ve Eserleri

Takiyyüddîn es-Sübki, (VIII/XIV.) asırda göz önünde varlığını koruyan mühim bir Şâfiî fakih ve usûl âlimi olarak gözükmektedir. İcap ettiğinde fetva ve kadılık vazifelerini yürütmüş, genç yaşta fakih olmak noktasında gerekli adımları sağlam bir şekilde atmıştır. Asrının önemli fakihlerinden müstefid olmakla birlikte bu alanda yazılmış önemli eserleri de iyice fehmedip ve hıfzetmiştir. Sübki, bir fakih olmasının yanında içtihad salahitine sahip bir müçtehidir. Bu yönüyledir ki

⁴⁶ Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 571/1176) Hadis âlimi ve hâfızı ve "*Târîhu medîneti Dımaşk*" isimli eseriyle bilinen müverrihtir. Detaylı bilgi için bkz. Mustafa Sabri Küçükaşçı - Cengiz Tomar, "İbn Asâkir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999).

⁴⁷ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî (ö. 463/1071) "*Târîhu Bağdâd*" isimli eserin sahibi, meşhur hâfiz-ı hadîs ve müverrihtir. Detaylı bilgi için bk. M.Yaşar Kandemir, "Hatib el-Bağdâdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997).

⁴⁸ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/157,197.

⁴⁹ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/307-315; Aybakan, "Sübki Takiyyüddin", 38/15.

mezhep içi farklı fetvalar verdiği görülmektedir. Dolayısıyla Şâfiî tabakâtü'l-fukahası içerisinde “müctehid fi'l-mezheb” yani mezhepte müctehid denilebilir.

Sübkî, döneminde cereyan etmiş hâdislere karşı bigâne kalmayıp onlara çözüm üretmeye çalışmıştır. Gerek kendisinin tertip ettiği gerekse talep üzerine kabul ettiği âlimler arasında yapılan münazaralara iştirak etmiş “(İman Edenler) Allah yolunda cihad ederler ve hiç kimsenin kınamasından korkmazlar”⁵⁰ emri uyarınca sahih gördüğü kavli çekinmeden söylemiştir. Münazaralarından birisi Şâmiyyetü'l-Berâniye Medresesi'nde Ebü'l-Meâlî İbnü'z-Zemlekânî⁵¹ (ö. 727/1327) ile icrâ edilmiştir. Bu münazara nerdeyse sabaha kadar sürmüştür. Buna iştirak eden diğer âlimler en son “Taküyyüddîn es-Sübkî bizi hizaya getirdi”⁵² sözlerini sarfetmişlerdir. Fıkıh usulünde de mahir olduğunu söylemiştik. Bazı âlimler onun usul bilgisi hakkında: “O usûlcülerin de imamıdır” demişlerdir.⁵³ Fıkıh ilmindeki eserleri şunlardır:⁵⁴

1. **Tekmiletü'l-mecmû fi şerhi'l-mühezzeb:** Tekmile⁵⁵ türündeki eserler kategorisindedir. Şâfiî fıkıhı üzerine yazılmış olan ve Nevevî'nin (ö. 676/1277) de şerh yaptığı Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin⁵⁶ (ö. 476/1083) *el-Mühezzeb* adlı eserinin ismi geçen şerhi üzerine bir tekmelemdir. Bu eserin tekmelesini “Bâbü'r-ribâ”dan “Bâbü bey'ül-murâbaha”ya kadar getirebilmiştir.
2. **el-İbtihâc fi şerhi'l-Minhâc:** Yine Şâfiî fıkıhına dair yazılan ve Şâfiî mezhebinde otorite kabul edilen Nevevî'nin⁵⁷ “*Minhâcü't-tâlibîn*” eseri üzerine yazdığı bir şerhtir. “Kitâbü't-talâk”ın başlarına kadar getirebilmiştir.
3. **Fetâva's-Sübkî:** Takiyyüddîn es-Sübkî'nin fetvalarını içeren eserin bir kısmı risale mahiyetindedir.
4. **el-İbhâc fi şerhi'l-minhâc:** Müellifi Kâdı Beydâvî⁵⁸ olan Şâfiî fıkıh usulüne dair yazılmış “*Minhâcü'l-vüsûl ilâ ilmi'l-usûl*” eseri üzerine yaptığı şerhtir. Bu çalışmayı “Vâcib” bahsinin başlarına kadar getirmiş geriye kalan kısmına ise oğlu Tâceddin es-Sübkî tekmele yapmıştır.
5. **et-tahbirü'l-müzehheb fi tarîri'l-mezheb:** Nevevî'nin “*el-Minhâc*” eserine namaz bahsinden başlayarak yaptığı mufassal bir şerhtir.
6. **Kitabü't-tahkik fi mes'eleti't-tahlîk:** İbn-i Teymiyye'nin (ö. 728/1328) talak mes'elesinde ehl-i sünnete aykırı olarak beyan ettiği görüşlere karşı kaleme aldığı

⁵⁰ Kur'ân Yolu (Erişim 29 Ocak 2024), el-Mâide 5/54.

⁵¹ Ebü'l-Meâlî Kemâlüddîn Muhammed b. Alî b. Abdilvâhid el-Ensârî ed-Dımaşkî. (677/1278)'de Dımaşk'ta doğmuş, Şâfiî fıkıh âlimi ve devlet ricâlinden kâdilkudâttır. Detaylı bilgi için bk. Hacı Mehmet Günay, “İbnü'z-Zemlekânî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2021).

⁵² Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/166.

⁵³ Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/196.

⁵⁴ Aybakan, “Sübkî Takiyyüddin”, 38/15; Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/307-315.

⁵⁵ Eserin muhteva yönünden eksikliklerinin giderilerek tamamlanması ve ilâveler yapılmasıyla daha mükemmel hale getirme amacıyla yazılan eser türüdür. Buna tezyil de denir. Detaylı bilgi için bk. İsmail Durmuş, “Zeyil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013).

⁵⁶ Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî. (H. 393)'te Şîrâz'da doğmuş Şâfiî fıkıh âlimidir. [Detaylı bilgi için bkz. Bilal Aybakan, “Ebû İshak Şîrâzî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010).

⁵⁷ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî. (631/1234)'te Suriye'de doğmuş, muhaddis ve fakihtir. Detaylı bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, “Nevevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007).

⁵⁸ Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî. (585/1189)'da Şîrâz civarındaki Beydâ kasabasında doğmuş, Eş'arî mütekellimi ve Şâfiî fıkıh ve tefsir âlimidir. Detaylı bilgi için bk. Şevki Yavuz Yavuz, “Beyzâvî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992).

bir reddiye türü eserdir.

7. **el-Gaysü'l-mugdîk fî mirâs-i İbni'l-Mu'tik:** Furû-i fikhın ferâiz bölümüne giren miras hukukuyla alakalı yazmış olduğu eseridir. Eser'in mukaddimesine şu bilgilere yer verilmektedir: "Bu günlerde bir mesele çıktı. Bir hizmetçi öldüğünde onun mirası sadece erkek çocuklara mı tahsis edilir yoksa kız çocuklarla da paylaşılır mı? Bu mevzuda kitap ve sünnette me gibi deliller vardır?"⁵⁹
8. **Nûrû'l-mesâbih fî salâti't-terâvih:** O dönemin tartışmalı meselelerinden birisi olan terâvih namazıyla alakalı kaleme aldığı bir eserdir. Ehl-i sünnetin dört mezhebine göre Terâvih namazının hükmünü delilleriyle naklettikten sonra her grubun iddialarını ortaya koyup cevaplar vermiş, sünnet olduğunu ortaya koymuştur.
9. **Kitâb-ül-hiyel:** Hiyel⁶⁰ muamelesinin ne ve nasıl olacağını izah edildiği eseridir.
10. **el-menâsikü'l-kübrâ:** Hac menâsikiyle⁶¹ alakalı meseleleri yazdığı eseridir.

Kelâm İlmindeki Konumu ve Eserleri

Sübkî'nin itikatta takip ettiği kişi Ebul Hasen Eş'arî (ö. 324/935-936) olup, kelâm ile ilgili kanaatlerini alanla ilgili müstakil eserlerinin yanında diğer eserlerinde de bahsi geçince zikretmiştir. Kelâm ilmindeki eserleri şöyle sıralanabilir:⁶²

1. **Şifâü's-sikâm fî ziyâreti hayri'l-enâm:** Bu eser, "Şenne'l-gâra alâ men enkerâ sefere'z-ziyâre" diye de bilinir. Ehl-i sünnete aykırı olarak Hazreti Peygamberin kabrini ziyâret için gitmenin caiz olmadığını söyleyen İbn-i Teymiyye'ye (ö. 728/1328) karşı yazılmış reddiye türü bir eserdir. Eserin ismi "İyilerin En İyisi'nin (Peygamber Efendimiz) Ziyaretinde Hastalıkların İyileşmesi" ve diğer ismiyle "(Peygamber Efendimiz'e yapılacak) Ziyaret Yolculuğunu İnkâr Edene Karşı Sert Çıkma" manalarına gelmektedir.
2. **es-Seyfü'l-meslûl alâ men sebbi'r-Rasûl:** Peygamber efendimiz hakkında söylenmiş ve yazılmış uygunsuz söz ve inançlara karşı yazdığı reddiye türünde bir eserdir. İsmi, "Hazreti Peygamber'e Hakaret Edene Karşı Çekilmiş Kılıç" manasına gelmektedir.
3. **el-İtibâr bi-bekâi'l-cenneti ve'n-nâr:** Cennet ve cehennemın sonsuz olduğunu izahatını delilleriyle yazdığı eseridir.
4. **Mes'eletün fenâi'l-ervâh:** Ruhların öldükten ve kıyamet koştuktan sonraki durumunu izah ettiği eseridir.
5. **Mes'eletün fî't-taklîd fî usûli'd-dîn:** Mukallidin taklidinin keyfiyeti üzerine hazırladığı eseridir.
6. **Küllü mevlûdin yûledü ale'l-ftira:** Her doğan kişinin İslâm'ı kabul etmeye yatkın selim bir yapı üzere doğduğunu buna uygun yaratıldığını izah eden bir eserdir.
7. **er-Resâ'ilü's-Sübkîyye fî'r-red alâ İbn Teymiyye ve tilmîzihî İbn Kayyım el-Cevziyye:** Bu risaleyi, İbn Teymiyye'ye (ö. 728/1328) ve talebesi İbn Kayyım'ın (ö.

⁵⁹ "الرق المنشور | الغيث المغدق في ميراث ابن المعتق" (Erişim 29 Ocak 2024).

⁶⁰ Hiyel, hîle kelimesinin çoğulu olarak "çare, bulmak" anlamına gelmektedir. Fikhî ıstılahta ise sûreten hukuka uygun bir işlemi vasıta kılmak yoluyla yasaklanmış bir sonucu elde etmek gayesiyle yapılan muamele manasına gelir. [Detaylı bilgi için bkz. Saffet Köse, "Hiyel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998).

⁶¹ Menâsik, hac ve umre ibadetlerini yerine getirilen yapılması gereken belirli fiiller ve vazifeler anlamına gelen fikhî bir terimdir. [Detaylı bilgi için bkz. Ömer Faruk Harman, "Hac", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996).

⁶² Aybakan, "Sübkî Takiyyüddin", 38/15; Sübkî, *Tabakâtü's-şâfi*, 10/307-315.

751/1350) “*el-Kasîdetü'n-nûniyye*”⁶³ isimli eserine karşı cevap mahiyetinde ve reddiye türünde yazmıştır. Her ikisinin Ehl-i sünnet'e uygun olmayan görüşlerini nakledip delilleri ortaya koyarak tenkit etmiştir.

Diğer İlimlerdeki Konumu ve Eserleri

Sübkî; hadis, fıkıh, fıkıh usûlü, kelâm gibi ilimlerde mahir olmanın yanında tarih, Arap Dili ve Edebiyatı, mantık, nahiv, sarf, şiir, siyer ve tasavvuf gibi diğer ilimlerde de hakkı teslim edilesi bir âlimdir. Mezkûr ilim dallarıyla alakalı eserleri şunlardır:⁶⁴

1. ***ed-dürrü'n-nazîm***: Tefsir ilmiyle ilgilidir. Kur'an-ı Kerîm tefsiri olarak başlamış fakat tamamlayamamıştır.
2. ***Ahkâm-ı kü'l ve mâ aleyhi fedûl***: Nahiv ilmiyle alakalı bir eserdir. Kü'l kelimesinin hükümleri ve ona delalet eden şeylerin hükümlerini ele almıştır.
3. ***Beyânü hükmü'r-rabî fi i'tirâdi's-şarti ale's-şart***: Nahiv ilmiyle alakalı bir eserdir. Şartın şarta mu'tarıza olmasında rabtın hükmünü ele alır.
4. ***et-ta'zîm ve'n-ni'me fi [le-tü'minünne bihî ve le-tensurunne]***: Tefsir ilmiyle ilgili eserdir. Ali İmran suresi 81. ayetin tefsiri ihtiva eder.
5. ***el-kelâm me'a İbn-i Endirâs fi'l-mantık***: Mantık ilmiyle ilgili bir eserdir.
6. ***Muhtasarü Tabakâtü'l-fukahâ***: Tarih alanıyla ilgili bir eserdir. Fakihlerin biyografilerini anlatıldığı “*Tabakâtü'l-fukahâ*”⁶⁵ eseri üzerine yaptığı ihtisardır.
7. ***el-İknâ fi tefsiri kavlihî teâlâ [mâ lizzâlimîne min hamîmin velâ şefî'in yutâ]***: Tefsir ilmiyle ilgili bir eserdir. Mü'münün suresinin 18. ayetinin tefsirini ihtiva etmektedir.
8. ***Virdü'l-alel fi fehmi'l-ilel***: Tasavvuf ilmiyle ilgili bir eserdir. Zikretmenin ibadet yapmanın görünen ve görünmeyen sebepleriyle birlikte gerekli olduğunu sebepleriyle birlikte anlatmıştır.
9. ***el-İktinâs fi'l-farkı beyne'l-hasri ve'l-kasri ve'l-ihtisâs fi ilmi'l-beyân***: Beyan ilmiyle ilgili eserdir. Bu ilimdeki hasr, kasr, ihtisâs gibi mevzular açıklamıştır.

Takiyyüddîn es-Sübkî'nin Hayatından Kesitler ve Hakkında Söylenenler

Bilindiği üzere bir şahsiyeti tanımaya veya tanıtmaya çalışırken yapılacak en önemli işlerden birisi bahse konu olan zatın hayatını çeşitli dönemleriyle birlikte ele alıp değerlendirmek ayrıca hayatında ve memâtında onun hakkında yapılan şehadetlere bakmaktır. Bu bölümünde aktaracağımız mevzular da bu ekseninde muhtasar olarak kaleme alınacaktır.

Takiyyüddîn es-Sübkî'nin Hayatından Kesitler

Bu bölümde Sübkî'nin hayattayken ki hallerini müşahede edenlerin ve işitenlerin naklettikleri bilgileri özet mahiyetinde aktaracağız.

- Onu gören kişiler, ekseriyetle mütebessim bir halde bulunduğunu suretinin ise cemâl ve celâl arasında olduğu söylemişlerdir. Gücü yettiği halde intikam almaktan kaçındığını onda

⁶³ Bu eser, İbn Teymiyye ile sistemleşen Selefiyye ekolünü râyiç kılma ve Ehl-i sünnet kelâmına karşı alternatif oluşturma çabalarına denk gelen bir dönemde yazılmıştır. Yazılma maksadı ise selefi görüşlerin halk arasında yayılmasıdır. Detaylı bilgi için bk. M. Sait Özervarlı, “*el-Kasîdetü'n-nûniyye*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001).

⁶⁴ Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/307-315; Aybakan, “Sübkî Takiyyüddin”, 38/15.

⁶⁵ Net bir bilgiye ulaşamamakla birlikte bu eserin kronolojiyi dikkate aldığımızda bu eserin yüksek ihtimalle Ebû İshâk eş-Şîrâzî'ye (ö. 476/1083) ait olduğunu söyleyebiliriz.

şemâtet hastalığını⁶⁶ bulunmadığını ve kendisine düşman olanlardan bir sıkıntı geldiğinde dahi sıkıntı vereni affettiğini ifade etmişlerdir. Cömertlik meziyetinin üst düzey olduğunu ve fakirlik korkusu olmadan infak ettiğini de söylemişlerdir.⁶⁷

- Onunla bulunan insanlar ibadetlere, mübarek gün ve gecelere çok dikkat ettiğini söylemişlerdir. Âdet olarak Recep ayının hilali görülmesinden itibaren Ramazan ayı bitene kadar -Üç Aylar da- evinden çıkmadığını bunun tek istisnasının cuma namazı ve vakit namazları olduğunu söylemişlerdir.⁶⁸
- İbnü'r Râfi⁶⁹ (ö. 774/1372) şöyle anlatmıştır: “Bir gün bir arkadaşım ile birlikte Takiyyüddîn es-Sübki'nin bahçesine gittik, o uyuyordu. Rahatsız etmek istemedik, bir müddet sonra kendiliğinden uyandı ve abdest almaya gitti çünkü âdeti üzere devamlı abdestli dururdu. O yattığı yerden kalkıp gidince yattığı yere baktık, baş kısmının altında bir not defteri gördük. Ona baktığımızdaysa ‘*el-Minhâc*’ kitabından⁷⁰ alınmış bazı notların yazılı olduğunu fark ettik. Yanımda bulunan arkadaş, o notlara bakınca şöyle dedi: Onun bu kadar sayfayı ezberinden yazmasına hayret etmiyorum, esas hayret ettiğim şey ‘*el-Mücerred*’⁷¹ kitabından, İbn-i Sabbağ'ın⁷² (ö. 477/1084) eseri ‘eş-Şâmil’den yaptığı nakillerdir. Hâlbuki onun yanında ‘*el-Minhâc*’, beyaz kâğıt ve divitten başka bir şey yoktu.”⁷³
- Sübki'ye göre Şam, Kahire'ye nazaran daha muvafık bir şehirdir. Çünkü Şam daha soğuktur ve bunu sevmektedir. Çevresindeki insanlar, yazın ve kışın Şam'ın daha dış kısımlarında yaşamayı tercih ettiğini de söylemişlerdir.⁷⁴
- Halin bilen insanlar, Sübki'nin gece uyanık olduğunu bilirler. Bundan dolayı Güneş'in doğuş zamanlarına doğru karnının acıktığını ve kahvaltısını bu zamanlarda yaptığını yerken de öyle tıka basa yemediğini az bir şeyle yetindiğini söylemişlerdir.⁷⁵
- İbadetlere düşkünlüğünü ise şu şekilde ifade etmişlerdir: Kur'an'ı sık okur, okuduğunda ekseriye sesli okurdu. Devamlı Allah'ı zikreder, gecenin tamamını ibadetle geçirir, genelde sabah uyurdu. Gece çoğunlukla Kur'an okurdu. Gündüz uyanık olduğu zamanlar da onu otururken görmek pek mümkün değildir. Bineğin üstünde olsa dahi Kur'an okurdu, hamamda dahi içinden okurdu.⁷⁶
- Yardımı çok severdi mesela, katıra bindiği zaman dahi muhakkak akasında birini daha götürdüğünü anlatmışlardır.⁷⁷
- Seher vaktini uyanık geçirmeye çalıştığını hatta oğlu Tâcüddin es-Sübki'yi de bu minvalde yetiştirmeye dikkat etmiştir. Tacüddîn es-Sübki bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Gecenin ikinci yarısından sonra bize uyumayı menederdi.” Hatta bana derdi ki: “Ey Yavrucuğum!

⁶⁶ Başkasına gelen belaya, zarara sevinmek demektir.

⁶⁷ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/159.

⁶⁸ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/168.

⁶⁹ Ebü'l-Meâlî Takiyyüddîn Muhammed b. Râfi b. Hicris es-Sellâmî. (704/1305)'te Kâhire'de doğmuş, hadis hâfızı, fıkıh âlimi ve müverrihtir. Detaylı bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, “İbn Râfi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999).

⁷⁰ Bu eserin Nevevî'nin hadis eseri “*el-Minhâc fî şerhi Şahîhi Müslim*” mi yoksa fıkıh eseri olan “*Minhâcüt-tâlibîn*” mi olduğu konusunda net bir bilgi kaydedilmemiştir.

⁷¹ İbn Fûrek'in (ö. 406/1015) Eş'arî'nin kelâma dair görüşlerini ihtiva eden eseridir.

⁷² Ebü Nasr Abdüsseyyid b. Muhammed b. Abdilvâhid el-Bağdâdî. (400/1010) yılında Bağdat'ta doğmuş, Şâfiî fıkıh âlimidir. [Detaylı bilgi için bkz. M. Kâmil Yaşaroğlu, “İbnü's-Sabbâğ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000).

⁷³ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/199-200.

⁷⁴ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/2016.

⁷⁵ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/207.

⁷⁶ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/205.

⁷⁷ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/208.

Oyun oynasan bile seher vaktinde uyanıklığı adet edin. Yazık! Ne yazık o kimseye ki o saati uyuyarak geçiriyor.”⁷⁸

- Yaşı ilerlediğinde araştırma, münazara gibi faaliyetlerden uzaklaşmış, Kur'an tilâveti, murâkabe ve zikirle vakitlerini meşgul etmiştir.⁷⁹
- Hayatında düşmanlığa yer olmadığını ama bazı sebeplerden dolayı Sübkî'ye düşman olanlar olmuştur. Sebeplerine bakınca adil davranışlı olduğu ve adam kayırmaması olarak zikredebiliriz. Bundan dolayı bazı kimseler kendisini pek sevmemiştir. Bunlardan birisi şöyle anlatılır: Taküyyüddîn es-Sübkî'nin oğullarından olan Şâfiî âlimi Ebû Hâmid Bahâüddîn (ö. 773/1372), bir perşembe günü babasının yanına dâru'l-adle gitmiş ve bazı olaylara şahit olmuştur. Vali, bir şahsın yargılanması ve katledilmesi üzerine kâdı olan Sübkî'ye havale etmiştir. Lakin bu şahıs katle layık olmayan birisidir. Öldürülmesi için Sübkî'den fetva istenir. Sübkî'nin cevabı: “Bu şahsın katli helal değildir” olmuştur. Vali bu durumdan sonra biraz duraklamış fakat orada bulunan Abaka'nın (ö. 680/1282) oğlu Argun Han (ö. 690/1291) valiye yönelerek: “Durma öldür” dedi ve adamı öldürmeye götürdüler. Sübkî bu olay üzerine artık mahkemelere gitmekten vazgeçmiştir.⁸⁰
- Sübkî, Şam'dan hayatını sürdürürken daha sonra Kahire'ye geçmek istemiştir. Lakin oraya geçmesini istemeyen birisi vardır o da Mısır valisi Bedruddîn Cenkilî b. Enbâbâ'dır. (ö. ?) Hatta Sübkî Kahire'ye geldiğinde ona: “Biz bu Sübkî'yle sıkıntıdayız, o artık Kahire'de kalamaz. Şam'a geri gitmesi de zordur. Çünkü orada Vali Aydoğmuş vardır. Biz, Sübkî için Aydoğmuş gibi bir valiyi azledemeyiz. Eğer Sübkî'nin Allah katında bir değeri varsa Aydoğmuş konusunda rahata erer” demiştir. Bunun üzerine pazartesi günü geldiğinde Aydoğmuş'un ölüm haberi onlara ulaşmıştır.⁸¹ Bu hâdiselerden anladığımız kadarıyla bazı idarecilerle Sübkî arasında anlaşmazlıklar vardır. Bunun sebeplerinden en temeli Sübkî'nin adaletli hâkimliğidir. Bu hâdisede de görüldüğü üzere Sübkî Mısır'a gitmek isteyince oradaki valinin ona karşı çıkması da bu kabildendir. Anladığımız kadarıyla o Mısır'a gittiğinde ya Aydoğmuş Şam'da yeni vali oluyor yahut vali olan Aydoğmuş ile sıkıntı yaşadığı için Mısır'a geçiyor, tekrar geri Şam'a dönmesi bu yüzden problem oluyor.
- Bu meselenin son maddesi olarak Oğlu Tacüddîn es-Sübkî babasının hakkında dikkate değer ve üzerinde durulması gereken şu ifadeleri serdetmiştir: “Babam hakkında bu anlattıklarım bir nebzedir ve bu benim bildiklerimdir. Bu ifadelerimize bakanlar iki kısımdır; ilk kısımdakiler, babamla haşır neşir oldukları için aynı benim bildiğim gibi bilirler hatta çok kısa anlattı derler. İkinci kısımdakiler, bunlar anlattığımız durumlara vakıf olmadıkları gibi üstüne üstlük bir de mübalağa ede ede anlattı derler. Ben ise bundan Allâhu teâlâ'ya sığınırım.” Anlattıklarını mübalağalı bulacak olanları tahmin etmiş ve bu duruma mahal vermemek için bu izahatı yapmayı uygun görmüştür.⁸²

Takiyyüddîn es-Sübkî'nin Hakkında Söylenenler

Tarihçi, Arap Dili ve Edebiyatı âlimi, edip ve Sübkî'nin talebesi olan Ebü's-Safâ es-Safedî (ö. 764/1363), *Ayânü'l-asr ve avânü'n-nasr* isimli ve iki bin on yedi kişinin biyografisini içerdiği

⁷⁸ Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/203.

⁷⁹ Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/203.

⁸⁰ Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/217.

⁸¹ Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/213.

⁸² Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/220.

eserinde Sübki'den bahsettiği madde de onun aklî ve naklî ilimlerdeki vukufiyetinin ifadesi olarak şunları ifade etmiştir:⁸³

“Tefsir ilminde İbn Atiyye (ö. 541/1147) ve Fahreddin Râzî (ö. 606/1210) gibidir. Kıraat ilminde Osmân ed-Dânî (ö. 444/1053) ve Alemüddîn Sehâvî (ö. 643/1245) gibidir. Hadis ilminde İbn Âsâkir (ö. 571/1176) ve Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) gibidir. Usul ilimlerinde Fahreddin Râzî gibidir. Fıkıh ilminde Abdülkerîm er-Râfi (ö. 623/1226) ve İmâmü'l-Haremeyn Cüveynî (ö. 478/1085) gibidir. Mantık ilminde Esîrüddîn Ebherî (ö. 663/1265), Bedruddîn Aynî (ö. 855/1451) gibidir. Hilâf ilminde Burhânüddîn en-Neseî ve Seyfüddîn Âmidî (ö. 631/1233) gibidir. Nahiv ilminde Ebû Alî el-Fârisî (ö. 377/987) ve Ebû İshâk ez-Zeccâc (ö. 311/923) gibidir. Lügat ilminde Ebû Nasr el-Cevherî (ö. 400/1009'dan önce) ve Ebû Mansûr el-Ezherî (ö. 370/980) gibidir. Ezberleme konusunda ise Ebû'l-Ferec ibnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) gibidir.”

- Ebubekir İbnü'l-Harîrî'de (ö.851/1430) Sübki hakkında: “Nahiv ilminde Ebu Hayyân'dan daha üstattı” demiştir.⁸⁴
- Mantık ilmindeki hocası Bağdâdî (ö. 463/1071) ise: “Aklî ilimlerde onun gibisini görmedim” demiştir.⁸⁵
- Tâcüddîn es-Sübki ise: “Astronomi mütehasısı bir gruptan aynen işittim. Onlar: ‘Astronomide Sübki gibisini görmedik’ Biz bu ifadelerin bir benzerini de matematik mütehasıslarından duyduk” şeklinde nakletmiştir.⁸⁶
- Kısacası onu tanıyanlar her fende söz sahibi olduğunu söylerdi.⁸⁷
- Salâhuddîn Halîl b. Keykeldî (ö. 761/1359), Sübki hakkında devrin âlimlerinin şöyle dediğini nakletmiştir: “İmam Gazalî'den sonra onun gibisi gelmedi.” Tâcüddîn es-Sübki bu söze bir şerh düşmüş ve şöyle demiştir: “Bana göre âlimlerin böyle demesi biraz eksik kalmıştır, o Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778) gibidir demek daha doğrudur”⁸⁸
- Tâcüddîn es-Sübki şöyle anlatmıştır: “Babamla birlikte Fahreddin er-Râzî'nin (ö. 606/1210) *el-Mahsûl fî ilmi usûli'l-fikh*, *el-Erba'in fî usûli'd-dîn* ve *el-Muhassal* eserlerini okuyorduk, gördüm ki üçünü de ezbere biliyor.”⁸⁹
- Muhaddîs Şerefüddîn Abdullah b. El-Vânî (ö. ?) de: “Biz ondan Kur'an-ı Kerim okumasını istedik ve o da okudu. Hatta öyle güzel okudu ki hayretler içinde kaldık” demiştir.⁹⁰
- Sâlih Fahrüddîn ed-Darûrî (ö. ?), Sübki'nin vefat haberini alınca onun cenazesine gitmiş ama onunla daha önceden hiç tanımamış ve görüşmemiştir. Cenazeye gitme sebebiyse onun şanını duyması ve hürmet etmesi olmuştur. O günün gecesinde Sübki'yi rüyasında gördüğünü ve ettiği duaların ona ulaştığını onu ise yüksek makamlarda gördüğünü belirtmiştir.⁹¹

⁸³ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/157-158.

⁸⁴ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/196.

⁸⁵ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/197.

⁸⁶ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/197.

⁸⁷ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/196.

⁸⁸ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/196.

⁸⁹ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/199.

⁹⁰ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/204.

⁹¹ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/316.

Takiyyüddîn es-Sübki'nin Fıkhî Yönü ve İctihatları

Bilindiği üzere Takiyyüddîn es-Sübki fakih olmasının yanında aynı zamanda müctehid idi. Bunu tabakât-ı fukâhâ kavramından ifade edecek olursak o "müctehid fi'l-mezheb" yani mezhepte müctehid bir fakihtir. Mezheb içinde tercih edilmiş fetvaların dışında içtihadları olması bundan dolayıdır. Bu içtihadlarını Tabakât eserinde zikreden Tâcüddîn es-Sübki, "bu görüş râcih olan kavlin aksinedir ya da şaz olarak alınmıştır" şeklinde gerekli izahatlarda da bulunmuştur.

Genel olarak Sübki, kendi mezhebine bağlı bir âlim olmakla beraber kendine has bir tutuma da sahipti. Bundan dolayı bazı mevzularda mezhebine uygun içtihadlar ortaya koyarken bazı mevzularda ise mezhebine muhalif bir tutum sergilemiştir. Şâfi mezhebinde râcih olmayan (tercih edilmeyen veya zaruret olmadan fetva verilmeyen) içtihadların ifade edildiği kendi re'yi ve içtihadı ile verdiği hükümlerin birkaçı şunlardır:⁹²

1. Bulaşık suyu mutlak olarak temizdir. Mezhebimizde ise üç kavl vardır. Kavl-i cedide göre: "Bulaşık suyu kaptan ayrılrsa ayrıldığı mahal temizse su temiz sayılır." Başka kavilde: "Herhalde pistir." Kavl-i kadimde ise: "Tahir ve mutahhirdir."
2. Bir doktor: "Güneş'te kalmış su baras⁹³ hastalığı yapar" derse, o su haram olur.
3. Deri tabaklanmayla temiz olur.
4. Bir kişi camideyken bir farz namazın vakti girerse bir zaruret olmadıkça farzı eda etmeden oradan çıkamaz.
5. Namaz kıldırma konusunda; okuyuşu en güzel olan kişi, fıkhıdaki bilgileri müsavi ise en yaşlıya ve verâ sahibi olanın önüne geçirilemez.

Kendi içtihadlarıyla mezhepte tercih edilen içtihadların çelişmediği hükümlerden birkaçı şunlardır:⁹⁴

1. Altın ve gümüşle kaplama haramdır.
2. Kâbe'yi süslemek caizdir.
3. Namaz abdesti olmayan kişi gusletmeye niyet ederek havuza, suya dalarsa tertip olmadığı için abdesti olmaz. Bu şekilde abdesti oyuncak haline getirir.
4. Abdest aldığı anda tereddüt ederse her halükârda abdest alır.
5. İmamlık yaparken fakih olan bir köle, hür bile olsa fakih olmayana tercih edilir.

Bu kısımda kaynaklarda daha fazla bilgiler aktarılsa da biz burada bu kadar örnekle iktifa etmek istiyoruz. Son bölümümüzü bitirirken Takiyyüddîn es-Sübki'nin şu nasihatini nakletmek istiyoruz: "Tüm fesatların kökünün kibirden olduğunu buldum. İnsan kibirlenince başkasını hakîr, kendisini ise yüce görür. Bu durumda artık nasihat alamaz olur."⁹⁵

Sonuç

Miladi XIII ve XIV. yüzyıllarda dünya sahnesinde Türk Memlûklü Devleti bir yandan İlhanlılarla bir yandan da Haçlılarla amansız bir mücadele içindedir. Bu mücadelede yüksek oranda başarı elde etmesi onları Müslümanlar ve âlimler nezdinde değerli kılmıştır. Öyle ki bu topraklarda

⁹² Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/226-232.

⁹³ Cilt hastalıklarından birisidir.

⁹⁴ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/235-274.

⁹⁵ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi*, 10/295.

yaşamayı emin bilen ünlü âlimler Memlûklü Ülkesi'ne koşmuş, orada çalışmalarına bir taş daha koymak istemişlerdir. Bu minvalde Memlûklü Ülkesi bir ilim, irfan ülkesine dönüşmüştür.

Dünya sahnesinde olumsuz, felaket gibi görülen nice vaziyetler diğer yandan başka ufuklara yelken açmış, başka bölgelerde yeni çiçeklerin açmasına sebep olmuştur. Bu açan çiçeklerden birisi de Türk-Memlûklü Ülkesi'nde doğan ve dış beldelerden hicret ederek gelen onlarca âlimden tahsil imkânı elde eden Takiyyüddîn es-Sübkî'dir.

Sübkî'nin yaşadığı dönemde savaşlar, doğal afetler, salgınlar, kıtlıklar olmasının yanında yaşadığı devletin içerde ve dışarda birçok mücadelesi olmuştur. Bu mücadeleler sırasında devlet kademelerinde de vazife alan Sübkî bu olaylara bigâne ve uzak kalmamış elinden gelen gayreti sarf etmiştir. Özellikle bu gayretini nesillerin yetişmesi ve gelişmesi üzerine göstermiş kendinden sonra asırlara damga vuracak talebeler yetiştirmiştir. Bunların arasında en meşhurlarından birisi hayatının her kademesinde gözü gibi baktığı oğlu Tâcüddîn es-Sübkî'dir. Bu noktada babasının büyüklüğünü anlamak isteyenlerin oğluna bakması yeterli olacaktır.

Çok küçük yaşlarda ilmî tahsil hayatına başlamış yirmi dört yaşına geldiğinde artık ders okutabilir, eser yazabilir ve talebe yetiştirebilir duruma gelmiştir. Sayısını zikretmekten yorulacağımız kadar hocadan ilim tahsil etmiş, bir o kadar talebe yetiştirmiş ve eser te'lif etmiştir. Devlet nezdinde; imamlık, hatiplik, müderrislik gibi vazifelerinin yanında kâdıllık, kâdılkudâtılık gibi devletin kilit noktalarında görevler almış, buralarda çok gayretler sarfederek hakkın hakikatin yerini bulabilmesi için çabalar sarfetmiştir. Fıkıh, hadis, kelam, tefsir, tasavvuf, Arap dili ve edebiyatı, nahiv, mantık, usûl ilimleri kısaca zikredebileceğimiz birçok akî ve naklî ilimlerde mahir ve mahir bir şahsiyet olmuş, yetiştirdiği talebeler ve bu ilimlerde yazdığı eserlerde birçok faydaların zuhur etmesine imkân sağlamıştır.

Özellikle daha da öne çıktığı alan fıkıh ve usûl-u fıkıh ilimleridir. Kendisi Şâfiî mezhebinin önde gelen hatırı sayılır müçtehidlerindedir. Bunu gösteren en büyük işaret ise kendisine atfedilen "Şâfi'îyyü'z-zamân" ifadesidir. Ağırlıklı olarak Kahire ve Şam beldelerinde yaşayan Sübkî öğrendiği ilmi hayatına nakış gibi işlemeyi bilmiş bir muhterem bir zattır. Parlak zekâsı ve aklının yanı sıra düzgün ahlakı ve faydalı sözleri onu farklı kılan unsurlardır. İbadetleri yapmaya çok ehemmiyet verdiği hayatına bakınca da anlaşılmaktadır.

Bu minval üzere hayatını tamamlayan Ebü'l-Hasen Takiyyüddîn Alî b. Abdilkâfi b. Alî b. Temmâm es-Sübkî'nin bu kıymetli hayatına binlerce insan şahit olmuş ve onu son yolculuğuna görülmemiş bir kalabalık dualarla ve rahmetlerle ebediyete uğurlamıştır.

Kaynakça

- Alevî, Abdülaziz el-. "İbn Fazlullah el-Ömerî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/483-484. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Altıkulaç, Tayyar. "Zehebî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/180-188. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Ateş, Ali Osman. "Abdülmü'min b. Halef Dimyâtî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/310-312. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Aybakan, Bilal. "Ebû İshak Şîrâzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/184-186. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Aybakan, Bilal. "Sübki Takiyyüddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/14-15. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Durmuş, İsmail. "Safedî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/447-450. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Durmuş, İsmail. "Zeyil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/348-350. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Günay, Hacı Mehmet. "İbnü'z-Zemlekânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/242-243. İstanbul: TDV Yayınları, 2021.
- Harman, Ömer Faruk. "Hac". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/413-416. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Kafes, Mahmut. "Ebû Hayyân el-Endelüsî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/152-153. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kallek, Cengiz. "İbnü'r-Rif'a". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/184-186. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Kandemir, M. Yaşar. "İbn Râfi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/239. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Kandemir, M. Yaşar. "Nevevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/45-49. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Kandemir, M. Yaşar. "Hatîb el-Bağdâdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/452-460. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Kara, Mustafa. "İbn Atâullah el-İskenderî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/337-338. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Köse, Saffet. "Hiyel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/170-171. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Köse, Saffet. "İsnevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/160-161. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri - Tomar, Cengiz. "İbn Asâkir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/321-324. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Merâgî, Muhammed b. Mustafâ b. Muhammed. *El-Fethu'l-mübîn fi tabakâti'l-usûliyyîn*. thk. Muhammed Ali Osman. 2 Cilt. Kahire: Matbaatü Ensari's-Sünneti'l-Muhammediyye, 1. Basım, 1947.
- Özel, Ahmet. "İbn Dakîk'ü'd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/407-409. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Özerverli, M. Sait. "el-Kasîdetü'n-nûniyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/570. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Özgüdenli, Osman Gazi. "Moğollar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/225-229. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.

- Sübki, Tâcüddîn Ebî Nasr Abdilvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi. *Tabakâtü's-şâfi'iyyeti'l-kübrâ*. thk. Mahmûd b. Muhammed Tanâhî - Abdülfettâh Muhammed Hulv. 10 Cilt. Kahire: Şeriketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1. Basım, 1964.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *Bugyetü'l-vu'ât fi tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nühât*. thk. Ebü'l-Fazl İbrâhim. 2 Cilt. Kahire: Şeriketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1. Basım, 1965.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *Hüsnü'l-muhâdara fi ahbârî Mısra ve'l Kâhira*. thk. Ebü'l-Fazl İbrâhim. 2 Cilt. Kahire: Şeriketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1. Basım, 1967.
- Yaşar, Mehmet Aziz. "Tâcüddîn Es-Sübki'nin Hayatı İlmî Şahsiyeti ve Eserleri". *Mukaddime* 9/1 (30 Mayıs 2018), 77-100. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.344608>
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. "İbnü's-Sabbâğ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/192-193. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Yavuz, Şevki Yavuz. "Beyzâvî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/100-103. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Yiğit, İsmail - Eruz, A. Fulya. "Memlükler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/97-100. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Yuvalı, Abdülkadir. "İlhanlılar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/105-108. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Yüksel, Emrullah. "Seyfeddin Âmidî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/57-58. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- "الرق المنشور / الغيث المغدق في ميراث ابن المعتق". Erişim 29 Ocak 2024.
<https://app.alreq.com/ar/AuthorredBooks/AuthorredBook/08db15ce-d775-4abe-88e6-b34716bc9ace>